सुदूरपश्चिम विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र सङ्काय
बी.एड. अनिवार्य नेपाली

विषय शीर्षक : **अनिवार्य नेपाली-१**
विषय संकेत नं. : अ.नेपा. १०१ — पूर्णाङ्क : १००
विषयको प्रकृति : सैद्धान्तिक — उत्तीर्णाङ्क : ४५
तहः स्नातक — वर्ष : प्रथम
सत्र : प्रथम — जम्मा पाठ्यघण्टा : ४५

१. पाठ्यांश परिचय

यो पाठ्यांश आठ सत्रे स्नातक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूमा नेपाली भाषाको मानक उच्चारण र वर्णविन्यासको पहिचान गर्ने क्षमताका साथै लेख्य नेपालीमा प्रयुक्त विविध रचनाकौशलको विकास गर्नका लागि तयार गरिएको हो । यसमा नेपाली भाषाको कथ्य र लेख्य स्वरूप, वाक्यकोटिपरक रचना र वाक्यान्तरण, पत्ररचना तथा व्यावहारिक लेखन, साहित्यिक रचनाको आस्वादन र कृति समीक्षाका विशिष्ट क्षमताको विकास गर्ने पाठ्यवस्तुहरू समावेश गरिएका छन् ।

२. सामान्य उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनपछि विद्यार्थीहरू निम्नलिखित भाषिक सिप आर्जन गर्न सक्षम हुनेछन् :
(क) कथ्य र लेख्य नेपालीको स्वरूप पहिल्याई त्यसको मानक रूपको प्रयोग गर्न,
(ख) विभिन्न शैलीमा वाक्यकोटिपरक अनुच्छेद रचना गर्न र तिनको वाक्यान्तरण गर्न,
(ग) विभिन्न वाक्यमा व्यक्त छोटो सङ्कथनलाई एकल वाक्यमा संश्लेषण गर्न,
(घ) निर्धारित ढाँचामा विभिन्न प्रकृतिका पत्ररचना र व्यावहारिक लेखन सम्पन्न गर्न,
(ङ) विभिन्न विधाका फुटकर रचनाहरूको आस्वादनका आधारमा समीक्षा गर्न,
(च) निर्धारित साहित्यिक कृतिहरूको समीक्षात्मक टिप्पणी गर्न ।

३. विस्तृत विषयवस्तु र विशिष्ट उद्देश्य

विशिष्ट उद्देश्यहरू	विषयवस्तु
क) नेपाली उच्चार्य र लेख्य वर्णमा पाइने समानता र भिन्नता पहिल्याउन, ख) नेपाली शब्दहरूको अक्षरीकरण गर्न, ग) कथ्य र लेख्य मानक नेपालीको स्वरूप पहिल्याउन, घ) नेपाली लेखनमा शब्दहरूको मानकीकृत वर्णविन्यास प्रयोग गर्न ।	**एकाइ १ : अक्षरीकरण र वर्णविन्यास** (पाघ १०) १.१ नेपाली भाषाका कथ्य र लेख्य वर्णहरू १.२ नेपाली शब्दहरूको अक्षरीकरण १.३ नेपाली शब्दहरूको मानकीकृत वर्णविन्यास
क) वाक्यकोटिको प्रकृतिअनुसार विभिन्न वाक्यढाँचाका वर्णनात्मक रचना गर्न, ख) उपर्युक्त खालका रचनाहरूलाई आवश्यकताअनुसार (पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कथनसँग सम्बद्ध) भिन्न	**एकाइ २ : वाक्यकोटिपरक रचना र वाक्यान्तरण** (पाघ १२) २.१ वाक्यकोटिपरक रचना : लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, करण-अकरणको वाक्यढाँचामा उपयुक्त सङ्गति मिलाई वर्णनात्मक अनुच्छेदहरूको रचना ।

भिन्न वाक्यढाँचामा पारस्परिक वाक्यान्तरण गर्न ।	२.२ वाक्यान्तरण : लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कथन (प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष) सँग सम्बद्ध भई रचित वर्णनात्मक अनुच्छेदहरूको पारस्परिक वाक्यान्तरण ।
क) वाक्यविश्लेषण र संश्लेषणको परिचय दिन क) विभिन्न प्रक्रियाद्वारा असंश्लेषित वाक्यहरूमा वर्णित रचनाहरूलाई एकल वाक्यमा संश्लेषण गर्न ।	**एकाइ ३ : वाक्य संश्लेषण** (पाघ. ३) ३.१ वाक्य विश्लेषण र वाक्य संश्लेषण ३.२ विभिन्न प्रक्रियाका आधारमा वाक्य संश्लेषणको अभ्यास
क) निर्धारित ढाँचामा विभिन्न प्रयोजनका लागि चिठी, निवेदन र सम्पादकलाई चिठी लेख्न । ख) विभिन्न उद्देश्यका लागि विज्ञापन तयार गर्न । ग) प्रयोजनअनुसार शुभकामना, बधाई, श्रद्धाञ्जली र समवेदनाका नमुना तयार पार्न घ) उपयुक्त ढाँचामा व्यक्तिवृत्त तयार गर्न ।	**एकाइ ४: पत्ररचना तथा व्यावहारिक लेखन** (पाघ.५) ४.१ पत्र रचना : सूचना, कार्यालयीय चिठी, निवेदन, सम्पादकलाई चिठी ४.२ विज्ञापन लेखन ४.३ शुभकामना, निमन्त्रणा, बधाई, श्रद्धाञ्जली तथा समवेदना ४.४ व्यक्तिवृत्त
क) निर्दिष्ट साहित्यिक रचनाहरूको विधागत स्वरूप पहिचान गर्न ख) निर्दिष्ट साहित्यिक रचनाहरूको विधागत तत्त्वका दृष्टिले समीक्षा गर्न ।	**एकाइ ५ : निर्दिष्ट साहित्यिक रचनाहरूको विधागत स्वरूपको पहिचान र समीक्षा (पाघ.१२)** **५.१ कविता/गीत/गजल** ५.१.१ माधव घिमिरेः तिम्रो र हाम्रो मन एक होओस् ५.१.२ भूपी शेरचनः मेरो चोक ५.१.३ दुर्गालाल श्रेष्ठ :फूलको आँखामा फूलै संसार ५.१.४ श्रेष्ठ प्रिया पत्थरः आफैलाई हेर्न सके **५.२ कथा** ५.२.१ विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला : एक रात ५.२.२ राजेन्द्र विमल : लङ्काकाण्ड ५.२.३ पद्मावती सिंहः आरुको बोट ५.२.४ महेशविक्रम शाहः गाउँमा गीतहरू गुन्जिदैनन् **५.३ निबन्ध** ५.३. १ लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा :के नेपाल सानो छ ५.३. २ भैरव अर्याल : टाउको ५.३. ३ शारदा शर्मा : सुखसत्ता **५.४ एकाङ्की** विजय मल्ल : सत्ताको खोजमा
क) विभिन्न साहित्यिक तथा साहित्येतर विधाका कृतिहरूको समीक्षा गर्न ।	**एकाइ ६ : कृतिको समीक्षात्मक परिचय** (पाघ ३) विभिन्न साहित्यिक तथा साहित्येतर विधाका कृतिहरूको अध्ययनका आधारमा कुनै चार विधाका एक एक कृतिको समीक्षा र कक्षा प्रस्तुति (विद्यार्थीको प्रयोगात्मक कार्य) ।

४. शिक्षण प्रक्रिया

यो पाठ्यांश मुख्यतः विद्यार्थीहरूको भाषिक सिपको विकाससँग सम्बन्धित भएकाले यसलाई अभ्यासमा केन्द्रित गरी सञ्चालन गरिनुपर्छ । यस क्रममा विभिन्न एकाइका पाठ्यवस्तुलाई निम्नानुसार शिक्षण गरिनु आवश्यक छ :

(क) एकाइ १ को शिक्षणका क्रममा कथ्य र लेख्य नेपालीको मानक रूपसँग विद्यार्थीहरूलाई परिचित गराउन शिक्षकले नेपाली उच्चार्य र लेख्य वर्णमा पाइने समानता र भिन्नता, शब्दहरूको अक्षरीकरण र मानकीकृत वर्णविन्यासको प्रदर्शन गर्ने, छलफल र प्रश्नोत्तर गराउने, स्पष्टीकरण दिने गर्नुका साथै उनीहरूलाई तिनको अभ्यास गराउनमा जोड दिइनेछ ।

(ख) एकाइ २ को वाक्यकोटिपरक रचना र वाक्यान्तरणका लागि वाक्यकोटिअनुसार विभिन्न वाक्यढाँचाका वर्णनात्मक रचना गर्न विद्यार्थीहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने र तिनलाई आवश्यकताअनुसार भिन्न भिन्न वाक्यढाँचामा वाक्यान्तरण गर्नसमेत लगाउनुपर्नेछ ।

(ग) एकाइ ३ का लागि असंश्लेषित वाक्यहरूमा वर्णित रचनाहरूलाई एकल वाक्यमा संश्लेषण गरी वाक्यान्तरण गर्ने अभ्यास गराउनुपर्नेछ । यसले विद्यार्थीहरूलाई सङ्क्षेपीकरणको कौशल बढाउन मदत गर्नेछ । उल्लिखित कार्यकलाप गराउँदा शिक्षकले पहिले कक्षामा उक्त रचना र तत्सम्बन्धी वाक्यान्तरणका केही नमुना प्रस्तुत गर्नुपर्नेछ ।

(घ) एकाइ ४ मा उल्लिखित पत्ररचना तथा व्यावहारिक लेखनहरूमा कौशल बढाउन तत्सम्बन्धी अभिव्यक्तिहरूको कक्षामा नमुना प्रदर्शन गरी शिक्षकले छलफल गराउनुपर्नेछ । त्यसपछि निर्धारित रचनाहरूका लागि विद्यार्थीहरूलाई सहज हुने शीर्षकहरूको छनोट गरेर तिनलाई कक्षाकार्यका रूपमा बारम्बार अभ्यास गराउनुपर्नेछ ।

(ङ) एकाइ ५ को शिक्षण गर्दा विद्यार्थीहरूलाई निर्धारित विभिन्न विधाका साहित्यिक रचनाको पठन गर्न लगाई आस्वादन गराउने र आस्वादित रचनालाई अभिव्यक्त विषय/भाव, शीर्षक, पात्र/चरित्र, शैलीगत विशेषता आदिका आधारमा प्रतिक्रियात्मक टिप्पणी लेख्ने अभ्यास गराउनुपर्नेछ ।

(च) एकाइ ६ को कृतिको समीक्षात्मक परिचय शिक्षण गर्ने क्रममा पहिले कृतिको छनोट गर्ने, त्यसपछि तिनको सरसर्ती पठन गर्ने र त्यसका आधारमा कृति समीक्षात्मक परिचय लेख्ने अभ्यास गराउनुपर्नेछ । यस्ता कृतिहरू साहित्यिक र साहित्येतर दुबै हुन सक्नेछन् । यस्ता कृतिहरू उपलब्ध भएसम्म स्थानीय तहका लेखक तथा साहित्यकारका समेत हुन सक्नेछन् ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

५.१ आन्तरिक मूल्याङ्कन ४०%

यस पाठ्यांशको आन्तरिक मूल्याङ्कन शिक्षकद्वारा निम्न गतिविधिहरूको आधारमा सञ्चालन गरिनेछ :

क) उपस्थिति र कक्षा गतिविधिहरूमा सहभागिताः — ५+५ = १० अङ्क

ख) **मूल्याङ्कन (असाइनमेन्ट)** १ : प्रतिबिम्बात्मक प्रश्नहरूमा नोट बुक र कक्षा प्रस्तुतीकरणः — ५+५ = १० अङ्क
(प्रत्येक एकाइको अन्तमा शिक्षकले दिएका २ देखि ४ प्रश्नहरूमा प्रतिबिम्बात्मक नोटबुक तयार गर्ने/ त्यसको परीक्षा गर्ने र तीमध्ये कुनै दुई प्रश्नसंग सम्बन्धित बिषयमा प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउन)

ग) **मूल्याङ्कन (असाइनमेन्ट)** २ : अध्ययन पत्र/निबन्ध/परियोजना र अन्तर्वार्ता : — ५+५ = १० अङ्क
(विद्यार्थीहरूले छानेको र शिक्षकद्वारा अनुमोदित विषयहरूमा तार्किक निबन्ध/अध्ययन पत्र(टर्म पेपर) /परियोजना तयार गर्न लगाउने/त्यसमा अन्तर्वार्तासमेत लिने)

घ) मध्यसत्र परीक्षा — १० अङ्क

५.२ बाह्य मूल्याङ्कन ६०%

यस पाठ्यांशको सत्रको अन्त्यमा परीक्षा नियन्त्रण कार्यालयले निम्नानुसार बाह्य मूल्याङ्कनमा आधारित लिखित परीक्षा सञ्चालन गर्नेछ :

प्रश्नका प्रकारहरू	**सोधिने जम्मा प्रश्नहरू**	**जवाफ दिनु पर्ने प्रश्नहरूको संख्या र छुट्याइएको अङ्क**	**कुल पूर्णाङ्क**
समूह 'क' बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू	१० ओटा प्रश्न	१०×१	१०
समूह 'ख' सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नहरू	दुइटा 'अथवा' सहित ६ ओटा प्रश्न	६×५	३०
समूह 'ग' लामो उत्तरात्मक प्रश्नहरू	एउटा 'अथवा' सहित २ ओटा प्रश्न	२×१०	२०

६. सन्दर्भ सामग्री

- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६७), *प्रयोगात्मक नेपाली व्याकरण,* साझा प्रकाशन । **(एकाइ १-३)**
- आचार्य, व्रतराज र गौतम, देवीप्रसाद (२०६१). *विशेष नेपाली : प्रयोजनपरक बोध र लेखन,* विद्यार्थी पुस्तक भण्डार। **(एकाइ १-३)**
- जोशी, गणेशराज, खतिवडा, लयप्रसाद, कडायत, हरीकृष्ण, बम, सुरेन्द्रकुमार र बडू, प्रकाशचन्द्र (२०७८),*साधारण नेपाली रचना.* शुभकामना प्रकाशन । **(एकाइ १-६)**
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र त्रि.वि.(२०६९), *नेपाली साहित्यिक रचना,* साझा प्रकाशन । **(एकाइ ५)**
- श्रेष्ठ, प्रिया पत्थर(२०६७), *ओभाएका छैनन् आँखा (गजल सङ्ग्रह),* अनाम मण्डली । **-एकाइ ५)**